

2000'Lİ YILLARDA GRAMSCI'Yİ ANLAMAK: ORTAK DUYUNUN KAYNAĞI OLARAK TOPLUMSAL HAREKETLERİN ÖNEMİ

Yavuz YILDIRIM*
Aysun GEZEN**

ÖZET

Gramsci'nin kavramları, günümüzde yeni bir toplumsal mücadele ve sosyalizm perspektifi çizmek isteyen düşünürler için hala önemli bir çerçeve sunmaktadır. Toplumsal dönüşümün organizatörü partinin yerini yeni zamanlarda postmodern prens olarak adlandırılan toplumsal hareketlerin alıp almadığı bu alanın güncel tartışmalarından biridir. Gramsci'nin öngördüğü düşünsel ve ahlaki dönüşümde mevzi savaşının sivil toplum katmanını kuşatacak şekilde sürmesi, yeni toplumsal hareketlerin yürüttüğü mücadeleleri anlamakta kullanılabilir. Bu hareketler, özellikle küreselleşme meselesinde, yerleşik hegemonyanın karşısında yeni bir ortak duyu ve dünya algısı geliştirmeye çabalamaktadır. Bu çabaların devrimci bir sürece evrilmesi, hareketlerin işbirliği alanlarının çoğalmasına bağlıdır. Bu yazıda, 2000'li yıllarda Gramsci'nin düşüncelerinin ve özellikle ortak duyu meselesinin toplumsal hareketler nezdinde nasıl karşılık bulduğu incelenmiştir. Çünkü Gramsci'nin görüşlerinin çoğulcu bir yorumuna dayanan bakış açısıyla, toplumsal hareketlerin özellikle karşı-küreselleşme sürecindeki girişimleri örtüşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Gramsci, Ortak Duyu, Küreselleşme Karşıtı Hareket, Yeni Toplumsal Hareketler, Sosyal Forum.

ABSTRACT

TO UNDERSTAND GRAMSCI AT 2000s: THE IMPORTANCE OF SOCIAL MOVEMENTS AS THE SOURCE OF COMMON SENSE

The concepts of Gramsci offer a critical framework for the scholars who want to draw up a new social struggle and socialism perspective. The question of whether the political party as the organisation of social transformation leaves its place to the social movements that are called as postmodern prince is one of the ongoing debate of this issue. The continuity of the war of position in the intellectual and moral transformation foreseen by Gramsci by embracing the civil society can be

* Dr., Niğde Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü (yavuzy82@gmail.com)

** Araştırma Görevlisi, Ankara Üniversitesi, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı
(aysungezen@gmail.com)

meaningful for understanding the struggles that the new social movements run These movements, especially on globalization issue, make efforts to create a new common sense and a perception of the world against established hegemony. Evolution of these efforts to a revolutionary process depends on the augmentation of the areas of cooperation of the movements. This article examines how Gramsci's thinking and especially the notion of common sense corresponds to the social movements because the point of view based on a pluralist interpretation of Gramsci's thoughts overlaps with the initiations of the social movements especially in the counter globalization process.

Keywords: Gramsci, Common Sense, Anti/Counter-Globalization Movement, New Social Movements, Social Forum.

Giriş

Antonio Gramsci, Marksist siyasi teori içindeki farklı konumuyla, reel deneyimlerin ötesinde yeni bir toplumsal mücadele ve sosyalizm perspektifi çizmek isteyen düşünürlerin sıklıkla başvurduğu bir isimdir. Gramsci'nin 1930'larda geliştirdiği sosyalizm perspektifi, iki kutuplu dünyanın sona erip sosyalizm mücadelesinin yeni bir döneme girdiği yeni yüzyılda halen günceldir. Çünkü Gramsci'deki kavramların temelinde, belirli bir coğrafya ve zaman dilimiyle sınırlı kalmayan temel önermeler bulunmaktadır. Gramsci'nin öngördüğü toplumsal dönüşüm ve devrim analizleri, 21. yüzyılın başında gelişen yeni mücadelelerle de eşleşmektedir. Gramsci'nin modern prens olarak adlandırdığı siyasal organizatörün, yeni zamanlarda toplumsal hareketler tarafından yaratılıp yaratılamayacağı güncel bir tartışma konusudur. Toplumsal hareketlerin siyasal etkileri, farklı coğrafyalarda kendisini yeniden gösterirken bu hareketlerin Gramsci'nin kavramları ile ele alınması da anlamlı bir çaba olacaktır.

Bu çalışmada toplumsal hareketlerin 2000'lerin başından bu yana küreselleşme sürecinin çelişki ve eşitsizliklerine karşı farklı kollardan yürüttükleri mücadeleye Gramsci'nin kavramlarıyla bir çerçeve çizmek amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Gramsci'nin öngördüğü toplumsal değişimin temelleri ve katmanları incelenerek 2000'li yıllarda bu araçların nasıl bir anlam taşıdığına dair tartışmaya yer verilecektir. Bu çerçevede özellikle ortak duyu ve sivil toplum kavramlarının çoğulcu yorum içerisinde toplumsal hareketler düzleminde nasıl radikalleştirilebileceği tartışılacaktır. Çalışmanın temel tezi, toplumsal hareketlerin, farklılıkları bir arada tutarak siyasal olanı belirlemede önemli bir aktör olduğudur ve temel sorun da hareketlerin farklı boyutlarda ve içerikte yürüttükleri mücadelenin Gramsci'nin kavramlarıyla nasıl anlaşılabilirliğidir. Böylece çalışmada toplumsal işbirliği, dinamik bir mücadele ve yeni bir dünyanın yaratılmasında yeni bir ortak duyu geliştirmek gerekliliği ön plana çıkarılacaktır. Ortak duyu ve onu geliştirecek

pratikler, toplumsal hareketlerin asıl eksenini olarak işaretlenmektedir. Dolayısıyla Gramsci'nin çizdiği çerçevenin Ortodoks Marksizm'e yakın bütüncül yorumlarından ziyade, özellikle 1968 sonrası yeni toplumsal hareketler yaklaşımına da ilham veren yeni Marksist yorumlara yakın bir çizgi izlenmektedir. Toplumsal hareketlerin prens olma potansiyelinin postmodern dönemin dinamikleri içerisinde ele alındığı bu çizgide, hareketlerin yeni dönemdeki siyaseti şekillendirme gücü ön plana çıkarılacaktır.

Siyasal olanın çatışmacı niteliği ve uyuşmazlığa dayanan süreci, yeni dönemde kurumsal siyaset kanalları kadar toplumsal hareketlerin yatay örgütlenmeye dayalı, otonomiye ön plana çıkararak eylemleriyle ifade edilmektedir. Hareketlerin tek bir eksen ya da öncü bir güç etrafında birleşmek yerine, yerel farklılıkları koruyarak özellikle neoliberal küreselleşmeye karşı ortak ve geniş bir cephe geliştirme çabaları son 10 yılın küresel çapta yankı bulan siyaset yapma tarzını simgelemektedir. Yerel, parçalı, farklı ve somut girişimlerin birbiriyle temas kurduğu, birbirinden öğrendiği ve yeni bir güzergâha girdiği bu dönemde küreselleşmenin neoliberal versiyonuna karşı yeni bir hat geliştirilmektedir. Bir önbellek yerine yaparak öğrenmeye dayalı bu hattın, Gramsci'nin geliştirdiği kavramlarla ele alınması, geçmişten öğrenerek geleceğe dair çıkarımlar yapmak açısından önemlidir. Bu noktada özellikle sivil toplum, ortak duyu kavramlarının 2000'li yılların mücadelesi içinde yeniden yorumlanması gerektiği savunulacaktır.

Bu doğrultuda ilk bölümde Gramsci'nin temel kavramları özellikle çoğulcu yorumlarıyla ön plana çıkarılacak, ikinci bölümde bu yaklaşım ekseninde ilerleyen toplumsal hareketlerin toplumsal mücadeleyi güçlendirmek adına kurdukları işbirlikleriyle yeni dönemin prensi olma yönündeki eğilimi aktarılacaktır. Ortak duyunun yaratıcısı olarak işaretlenebilecek toplumsal hareketlerin yeni bir siyaset geliştirmek için atması gereken adımlara dair bir tartışma ise üçüncü bölümde ele alınacaktır. Makalenin toplumsal hareketlerin ortak duyu kurucu rolüne dair olumlu bakış açısı, geleceğe dair bir yol haritası oluşturmayı hedeflemektedir.

I. Toplumsal Dönüşüm'de Sivil Toplum ve Ortak Duyu'nun Rolü

Gramsci'nin düşüncesinin oluşumunda kapitalizmin krizleri aşma becerisinin nereden kaynaklandığı sorusu önemli bir yer tutar. Çelişkileri derinleşse de kitleler neden kapitalizmden kopmamakta ve çözüm yine kapitalizm içinde aranmaktadır? Bu temel soruya karşı Gramsci, salt ekonomik determinizmle yanıt verilemeyeceğini belirterek ideolojinin rolüne dikkat çeker. Ekonomik etkenler kendiliğinden bilinci getirmede tek başına yeterli değildir, çelişkilerin her zaman

olduğu gibi üst yapıya yansımaları gerekmez; bunların siyasal taleplerle karşılanması gerekir. Dolayısıyla Gramsci, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkinin kaçınılmazlığını kabul etmekle birlikte bunun kendiliğinden bir kopuşa yol açmayacağını, iradi müdahale, siyasal mücadele yürütülmesi gerektiğini belirtir. Yapının kendisini nasıl onardığını anlamak, onu yıkmak için önem kazanmaktadır.

Alt yapı-üst yapı ayrımı ve buna karşılık gelen iktidar ayaklarının oluşturduğu organik bir bütünlük anlayışı Gramsci'nin düşüncesinde önemli bir yer tutar. Tarihsel blok ise bu parçaların işlevsel eş güdümüdür. Ona göre iktidarın ekonomik ayağını oluşturan ve sınıfsal olarak yapılanmış üretim ilişkileri, alt yapıyı oluşturur. "Tarihsel bloğun üst yapıları ise Gramsci'nin içerisinde bir yanda devlet aygıtını bir araya getiren politik toplum alanı, öte yanda da sivil toplum alanı, yani üst yapının en büyük bölümü olmak üzere iki özsel alanı ayırt ettiği karmaşık bir bütünlük oluştururlar" (Portelli, 1982: 9). Sivil toplum kavramını Marx ve Hegel'den alan Gramsci, bu kavrama büyük önem kazandırmıştır. Hegel sivil toplum ile devleti birbirinden ayırarak sivil toplumu bireysel çıkarın hâkim olduğu rekabete dayalı pazar ilişkilerinin çatışma alanı olarak tanımlarken, Marx bu tanıma belirli bir dönemin toplumsal sonucu olarak ekonomik ilişkiler ağı boyutunu eklemiştir. Gramsci'de ise sivil toplum, üst yapı uğrağı alanına girer. Gramsci'nin sivil toplum anlayışı Hegel'e daha yakın görünmektedir: "sivil toplum, devletin etik (törel, ahlaki) içeriği olarak toplumsal bir grubun, toplumun bütünü üzerindeki kültürel ve siyasal hegemonyası gibi düşünülmelidir". Dolayısıyla Hegel'in siyasal dernekleri, sendikaları ve korporasyonları da sivil toplum içine dâhil etmesi düşüncesinden bir etkilenme söz konusudur. Kurumlar bütünlüğü anlayışını Gramsci'de de görmek mümkündür; toplumsal üretim ilişkilerinin büründüğü biçimleri daha kurumsal açıdan ele alan Gramsci'de ayrı bir sivil toplum kurgusu yoktur. Sınıf temeli olmayan farklı örgütler de bir araya gelebilir. Sivil toplumun kapsadığı alan, ideoloji alanını oluşturur. İdeoloji ise hayatın her anında örtükçe kendini gösteren dünya görüşüdür; üst yapının hemen bütün etkinliklerini kapsamına alır. Sivil toplum, toplumsal iktidar ayağına karşılık gelir; ideolojik hegemonyanın gerçekleştiği, ideolojinin ve kültürel görüşlerin yer aldığı alandır.

Sivil toplumun statükonun aşılacağı, yeni bir toplumun kurulacağı ve bu dönüşümün stratejilerinin geliştirileceği bir yer olarak işaretlenmesi, Gramsci'nin düşüncesine yönelik çoğulcu yorumların kurulduğu zemindir. Bu bağlamda insanlarla siyasal ve sosyal kurumlar arasında yakın bir aidiyet olduğu zaman daralan ancak bu aidiyet zayıfladığında genişleyen bir alan olarak sivil toplum, çatışan farklı güçlerin birleşimi ile özgürlükçü bir hissin gelişeceği alandır (Cox, 1999: 4-5). Egemen hegemonyanın hüküm sürdüğü bu alanın hâkim güçler

tarafından daraltılması ve sabit bir sivil toplum tanımı, mücadele alanını da sınırlar. Buna karşı olarak sivil toplumu, liberal yorumun bağlı kaldığı devlet dışı alan olarak sadece aktörlerin bir araya geldiği yer değil hegemonyanın kurduğu “gerçek”liğin dönüştürüldüğü ve yeni bir toplumun doğacağı yer olarak işaret etmek gereklidir. Bu dönüşüm tarihsel bir sürecin sonunda, “liderlikle aşağıdan yükselen hareketin bir kombinasyonu” ile sağlanacaktır (Cox, 1999: 6). Dolayısıyla sivil toplumu Devlet merkezli bir bakışla değil, tabandan yükselen bir düşünsel ve pratik işbirliğinin ve etkileşimin bir sonucu olarak algılamak gereklidir. Söz konusu yeni toplumun dayanacağı yeni bir ortak duyu (common sense), bu alan aracılığı kurulacaktır. Böylece devlet iktidarını ele geçiren devrimi önceleyen bir sivil toplum devriminin altı çizilir (Cox, 1999: 7-8). Gramsci açısından common sense, “korumaktan ziyade yerine yenisini koymakla ilgilidir”; yeni bir felsefe ve dünya algısı kurmaya dayalıdır (Liguori, 2009: 132-133). Dolayısıyla bu süreç, hegemonya mücadelesinin geliştiricisi olacaktır. Forgacs’ın belirttiği gibi (2010: 230) “bu değişimlerin yaratılmasında can alıcı önem taşıyan siyasal düzlemde elde edilen güç ilişkileridir, muhalif güçlerin siyasal örgütlenme ve savaştanlık derecesidir, bir araya gelme başarısı gösteren siyasal ittifakların gücüdür”. Toplumsal hareketlerin bu ittifakları geliştirme noktasında rol oynama kapasiteleri vardır. Son 10 yılda yaşanan deneyimleri bunun göstergeleri olarak sunulabilir.

Dönüşümün sağlanacağı zemin tam kesinlik içermez; keskin uçlara ayrılmaz çünkü “ortak duyu, muğlak, çelişkili, çok-biçimli bir kavramdır” (Gramsci, 2010: 428). Ancak bu durum, olumsuz anlamda kullanılan, bir tür yanlış bilinç değil, siyasal hegemonyalar mücadelesinde işe yarayacak kaldıraç bu çelişmeler temelinde gelişecektir (Forgacs, 2010: 511). Gramsci açısından “ideolojiler insanların üzerinde hareket ettikleri, mücadele verdikleri ve kendi toplumsal koşullarının bilincine vardıkları zemini oluşturan, etkin bir biçimde bir biçimde örgütleyici güçler olarak görülmelidir” (Eagleton, 1996: 169). Gramsci’yi Marksist düşünüşte farklı kılan, biraz da onun bu mekanik düşünceden ayrılmış ve sürecin çetrefilliğini öngören vurgusudur. Sınıf ve devrim eksenli bütüncül yorumlar kadar, farklı kesimlerin mücadelesini birleştirmek hedefindeki çoğulcu yorumların Gramsci’yi önemsemesinin nedeni budur. Machiavelli gibi o da geleneğin ve ahlakın çizdiği genel çerçevenin dışına çıkarak araçsal aklın sınırlarına başvurur; devrimci siyasetle kamusal düşünüşü siyasal hayatın gerçeklerine göre birlikte ele alır (Öztürk, 2011: 277-278). Bu pratik akıl, tıpkı savaş stratejileri gibi, adım adım yeni bir dünya görüşü yaratmaya odaklanmıştır. “Dünya görüşü”, bir soyut fikirler sisteminden çok, birleştirici, örgütleyici ve ilham verici bir ilke olarak toplumsal ve siyasi bloku bir arada tutan öğedir” (Eagleton, 1996: 173). Bu nedenle ortak duyu, felsefeye içkin olarak ele alınır ancak bu felsefi durum, kitlelerin dünyasına dair bir kavramdır

(Thomas, 2009: 377-379). Bu bağlamda hegemonyanın karşısındaki bireylerin gündelik pratikleri, ilişkileri önem kazanır. Dinamik toplumsal ilişkilerin, toplumsal dönüşümün temeli haline gelmesi, sınıflar arası işbirliği ve dayanışmanın yaratılması, bu ortak duyunun geliştirilmesi ile ilgilidir. Gramsci'nin gerçekçiliğinde "sorunlardan kaçınmak yerine onların üstesinden gelmek" amaç olduğu için kitlelerin ortak duygusuyla temas kurmak önemlidir (Sassoon, 1986: 150). Modern prens olarak parti, bu noktada devreye girecektir. Aşağıda yeniden değinileceği gibi, 2000'li yıllarda postmodern prens olarak toplumsal hareketlere de yine bu tarz bir görev biçilmektedir. Toplumsal hareketlerin toplumsal ve siyasal olan arasındaki birleştiriciliği sağlarken bunu doğrudan eylemler üzerinden geliştirmesi, ortak duyuyu yaratacak zeminleri üretmesini sağlamaktadır. Dolayısıyla sivil toplumu siyasal topluma çevirmek ve toplumsal mücadelenin zemini haline getirecek olan bu ortak duyuyu ve ortak varoluşu tasavvur edip uygulamaya geçirmek, devrimci bir mücadeledir. Bu mücadele, aynı zamanda şimdiki düzenin devamı ya da reddi değil dönüşümü, bu şekilde yeni insanın kuruluşu ve yeni bir dünya kavramı kuruluşunun temelidir.

Mevzi savaşının başarılı olması için, hegemonun sürekli bir hal alan maddi ve ideolojik baskısına karşı, aktif, müdahaleci, uzun-erimli bir mücadele sürdürülmelidir. Eğer amaç elitlerin hegemonyasına karşı çıkmaksa bu her zaman alternatif fikirlerin ve anlamların yayılması ve desteklenmesi ile üstyapı kademesinde olmalıdır (Butko, 2006: 82). Dolayısıyla sivil toplumun her katmanına ulaşmak önem kazanır. Yeni bir bilgi ve kültür deneyiminin oluşmasında, aşağıda tekrar değinileceği gibi, mücadeleciler hareketlerin çabaları gittikçe belirleyici olacaktır.

Savaşın kazanılması için sivil toplumun fethi, karşı hegemonyanın kurulması, güçlü olduğu inancının ve umudun yaratılması ve gerekli araçlara sahip olunması gerekir. Bu sayede toplumun büyük bir bölümü burjuvaya karşı çevrilmiş olur. Nitekim ideolojik bloğun dağılması, Gramsci'ye göre yönetici sınıftan yalnız aydınların değil, ama temsil ettiği öbür katmanların da ayrılmasına yol açar (Portelli, 1982: 76). İdeolojik bloğun dağılması ve zor kullanılması da hegemonyanın güçsüzleştiğinin göstergeleri sayılabilir. "Gramsci'ye göre bu aynı zamanda bir demokratikleşme süreci olacaktır" (Forgacs, 2010: 503). Sonrasında ise halkın sosyalizme inanması için sivil toplumun devrime inancı ve halkın konsolidasyonu sağlanmalıdır. Bu noktada parti, modern prens olarak devreye girer. "Siyasal parti, *bütün* sınıflar için, devletin daha kapsamlı bir biçimde politik toplumda yerine getirdiğine benzer bir işlevi sivil toplumda üstlenen özel bir mekanizma olarak anlamlandırılır" (Yetiş, 2002: 245). Organik aydınların geleneksel aydınlarla

eklemlenmesini sağlayan siyasal parti, mücadelenin ideolojik bütünlüğünün kurucusudur. Modern prens olarak parti, “mücadelenin organizasyonu” olarak kendini var eder. Ancak organizasyon, ortak duyumu kuracak bilgi ile aktif bir ilişki içerisinde olmalıdır. İşçi sınıfının organik aydınları kitlelerin dünyasıyla temas kurdukça, onların kendi dünyalarını yönetmeleri ve dönüştürmelerinin zeminini sağlamalıdır. Bu da liberal demokratik düzenin değişimini sağlayacaktır (Sassoon, 1986: 144-45). “Organik aydın kategorisi sadece ideologları ve felsefecileri değil, bunların yanı sıra siyasal eylemcileri” ve daha başkalarını da kapsar; “toplumsal yaşama etkin biçimde katılan” organik aydın, örgütleyen, inşa eden, ikna eden kimsedir. Yeni bir ideolojik alanın oluşturucusu olarak modern prens, madun sınıflarla temas halinde yaratacağı hegemonik gücü bu pratik düzleme dayandırmalıdır. Hâkim hegemonyanın gerçeğine karşı savaşacak bu araç, yeni bir düşünsel alanın yaratıcısı olacaktır. Toplumsal hareketlerin somut konular üzerinde bir araya getirdiği farklı kesimler bu yönde bir aracın yaratılması ve inşa edilmesi için birer unsurdur.

Bu dinamik ve karşılıklı etkileşimli doğasıyla modern prens, tek bir boyuta sıkıştırılamaz. Machiavelli’nin prens’inden farklı olarak onun modernliği, virtu sahibi bir kişilikten öte “kooperatif aktivitenin yeni bir biçimini oluşturacak ya da niteleyecek olan organizasyon” olmasında yatmaktadır (Morera, 2011: 242). Gramsci’nin sözleriyle (2010: 295), modern prens “gerçek bir kişi, somut bir birey değil, toplumun bir organizması, karmaşık bir unsur olabilir”. Bu karmaşıklığın hedefi, belirli katmanları bir araya getirmelidir ve bu süreçte “zayıf ve dağınık bir halde olan kolektif irade”yi, yeniden yoğunlaştırmak için modern prens “düşünsel ve ahlaki reformasyon sorununa” zaman ayırmak zorundadır. Dolayısıyla, “ulusal-halkçı bir kolektif irade” ile “düşünsel-ahlaki reformasyon” çalışmanın bütünü yapılandırılmalıdır (Gramsci, 2010: 296-298). Bu bağlamda Machiavelli’nin geleneksel ideolojinin hâkim düşüncesini aşmak için kullandığı prensin gücü, Gramsci için partinin elindedir. Ancak parti, bu dinamiğin taşıyıcısı olarak yeni bir aşamayı işaret eder. Var olan değil olması gereken dünyayı tahayyül eden bu güç, geleneksel olanın karşısında yeni bir düşünsel ve ahlaki düzen öngörür. Machiavelli’nin yerleşik olana karşı olarak kendi gerçekliğini kuran öznesi gibi Gramsci’nin siyasal öznesi de yeni olanı, düşünsel ve pratik etkileşim içinde oluşturur (Fontana, 1993: 148-152). Dolayısıyla parti, yeni bir ideolojik alanın kurucusu olarak felsefi bir gerçektir; yeni bir entelektüel düzenin organizatörüdür (Thomas, 2009: 439).

Gramsci’nin yeniden ele alınmasında, bu uzun erimli ve geniş tabanlı ilişkilerin geliştirildiği fikrîsel süreç önem kazanmaktadır. Sivil toplumun, ortak

duyuyu geliştirerek toplumsal dönüşümün zemini haline gelmesi çoğulculuğu bünyesinde barındıran toplumsal hareketler eliyle sürdürülebilir. Kurumsal siyasetin belirleyiciliğini aşmaya başlayan hareketler, yukarıdan aşağı örgütlenmiş bir organizasyon değil, fikirsel bir alan olarak Gramsci kavramlarının taşıyıcı olabilmektedir. Farklılıkları bir arada tutma kapasitesiyle toplumsal hareketlerin sivil toplum içinden geliştirdikleri siyasal mücadeleler, hegemonik bloğun mevzilerine saldırılmasında ve karşı bir bloğun kurulmasında önemini artırmaktadır. Bu önem, Gramsci'nin praksis vurgusuna atfettiği değerle birleştirilerek, siyasal bir dönüşümün öncüsü olacak düşünsel dönüşümün, diğer bir deyişle toplumsal sorunların siyasal olanla eklenmesinin altını çizmektedir. Hareketlerin yeni bir konsensus ve ortak irade geliştirme çabaları, Gramsci'nin kavramlarını yeniden canlandırmaktadır. Bu çerçevede 2000'li yıllarla güçlenen küreselleşme karşıtı hareket, neo-liberal hegemonyaya karşı geliştirilecek siyasal mücadelede post-modern prens kavramı altında analiz edilmektedir.

II. Yeni Ortak Duyu'nun Yaratıcısı Olarak Postmodern Prens

Gramsci'nin kavramlarını daha geniş bir perspektifte yorumlayan düşünürler, bu kavramların yeni mücadeleler için bir çerçeve oluşturabileceğini vurgularlar. Örneğin, Morton (2003) Gramsci'nin belirli bir tarihsel momentte ürettiği görüşlerin bağlamının ötesinde yeniden yorumlanabileceğini savunurken onu günümüz koşulları içinde anlamlandırılabilirliğini belirtir. Bu sayede onun tarih dışı bir şekilde donuklaştırılmasının önüne geçilebilir. Belirgin durumlar ve tarihsel değişimler karşısında Gramsciyen bir şekilde düşünmenin yolları kapatılmamalıdır (Morton, 2003: 135-138). Bu bağlamda Hardt ve Negri'nin belirttiği gibi (2011) manevra savaşını değil mevzi savaşını önemsemesiyle, Leninist çizgiden ayrıldığına dair kabul, bu çabanın önemli bir unsurudur. Sivil toplumun kurumlarıyla yaşanacak uzun bir yürüyüş açısından Gramsci'nin kavramları son dönem toplumsal hareketlerin incelenmesinde kullanılmaktadır. Yukarıda değinilen temel kavramlar ve onlara dair farklı yaklaşımlar, hareketlerin son dönem eylemliliklerini anlamada yardımcı olacaktır.

Hareketlerin "yeni" sıfatıyla adlandırıldığı 1968 sonrası süreçte, siyasal olanın alanı genişlerken mücadelelerin kendine konu edindiği olayların sayısı da artış göstermiştir. Bu değişim en genel hatlarıyla, parti ve sendika gibi eski tür siyasal araçların yerini yatay hiyerarşinin egemen olduğu, doğrudan demokrasi unsurunu daha etkili bir şekilde yansıtan toplumsal hareketlerin aldığı yorumuna dayanıyordu. Siyasetin sadece sınıf çelişkileri değil, bunları da etkileyen daha mikro düzeyde konular ve kültürel ilişkilere bağlandığı bu yaklaşımda, gündelik hayatın

dönüşümü ve buradaki eşitsizlikler daha net bir biçimde ele alınmaktaydı. Bu şekilde toplumsal değişim salt bir devrimle ya da silahlı mücadeleyle değil, toplumsal dönüşümle de ilişkilendirmektedir. Böylece hareketlerin gündemine sadece siyasal ve ekonomik iktidarın el değiştirmesi değil aidiyet, kimlik ve öz-yönetim gibi kavramlar devreye girmektedir. Sınıfın öncülüğü yerine toplumun diğer unsurlarının farklı alanlarda yürüttüğü mücadelelerin tekil önemi vurgulanmaktaydı. Böylece demokratikleşme önemli bir gündem haline gelirken demokratik talepler aktörlerin kendi hayatları üzerinde daha fazla söz sahibi olması ve yaşam biçimlerini kontrol etme sonucunu da getiriyordu (Scott, 1990: 13-37; Johnston, vd., 1994: 6-10; Crossley, 2002: 149).

Esasen Gramsci'nin hegemonya ve sivil toplum analizlerinin yeniden ele alınması, yeni nesil hareketlerin temellerinin atıldığı, yeni bir demokrasi ve sosyalizm mücadelesinin çerçevesinin çizilmeye başlandığı 1980'lerde belirginleşir (Sassoon, 1980; Boggs, 1984; Laclau-Mouffe, 1985). Bu süreçte Gramsci'nin çoğulcu yorumlarının daha baskın olduğu bir yaklaşım gelişti. Bu çerçevede demokrasinin yeniden tanımlanması ve toplumsal değişimin demokratik mücadeleler üzerinden sürdürülmesine yönelik bir bakış açısı geliştirme girişimleri hızlanmıştı. Batı Marksizmi'nin ve devrimci mücadelenin çağdaş toplumlarda yeniden sorgulandığı bu süreçte sivil toplum, kimlik, aidiyet, kültürel çatışmalar kavramları önem kazanmaktaydı. Sınıfsal mücadeleyi sadece ekonomik eksenle değil daha geniş bir perspektifte, özellikle farklı kesimlerin mücadelelerinin eklenmesine bağlayan bu bakış açısı, siyasal iktidarın değişiminden önce diğer dönüşümlerin önemini altını çizmektedir.

Bu tartışmaların 2000'li yıllardaki yansıması, önemli ölçüde küreselleşme karşıtlığı/alternatif küreselleşme mücadelesi üzerinden yürümektedir. Küreselleşme tartışmaları, ekonomik eksenle, kültürel mücadelelerin yeniden birbirine bağlandığı ve ilk dönemlerdeki kopukluğun aşılmasına çalışıldığı bir sürece tanık olmaktadır. 1990'ların sonundan itibaren ulusüstü sermaye kuruluşlarının belirlediği politikalara karşı yerel ve ulusal düzeyde karşı çıkan hareketlerin, işbirliği ve koordinasyonu bu dönemde belirginleşmiştir. Özellikle Seattle, Prag ve Cenova'daki ortak eylemlerle birlikte, artık "ortak düşman"ın neoliberalizm olduğu belirginleşmiştir (Juris, 2008; Starr, 2005). Bu süreçte, daha önce dağılık bir görünüm sergileyen toplumsal hareketlerin ortak gündemlerle bir araya gelebilecekleri ve etkili olabilecekleri ortaya çıkmıştır. Dahası ekonomik eşitsizliklerin ekolojik, siyasal ve gündelik hayatta yarattığı dolaylı etkiler, bu alanda mücadele eden hareketlerin birbirine eklenmesini ve yeni bir siyasal algı geliştirilmesini sağlamaktadır. Bu yeni siyaset, tabandan gelişen, halkın kendi hayatları üzerinde söz sahibi olma isteğini

ortaya koyduğu, tek bir çizgide ve prosedürde ilerlemeyen bunun yerine tartışma ve uzlaşmanın daha önemsendiği çatışmalı bir çerçeveye dayanmaktadır. Bu çerçevenin yürütücüsü ya da yansıması olarak ağ-temelli oluşumlar, eski usül dikey hiyerarşiye dayanan parti ve sendikaların yerini alırken, onların meşruiyetini de sorgulamaya başlamıştır. Dolayısıyla yeni siyasal zemin, yeni bir ortak duyu oluşturma çabalarının içinden belirmeye başlamıştır.

Bu bağlamda, modern prens olarak siyasal partinin yerini postmodern prens olarak toplumsal hareketlere ve muhalif mücadelelere bıraktığı düşüncesi 2000'lerden bu yana güçlenmektedir. Tartışmanın temel noktası, Gramsci'nin sivil topluma atfettiği dönüştürücü ve kurucu rol ile burjuva-proleterya çatışması dışındaki madun (subaltern) sınıfların belirleyiciliğinin artmasıdır. Tıpkı Gramsci'de, yeni bir siyaset organize etmek isteyen erdemli prensin "modern" tanımlamasıyla düşünsel ve ahlaki dönüşümün organizatörü olarak partiye evrilmesi gibi, postmodern prens de parçalı mücadelelerin ortak eksenini kuracak bir zemin yaratma gücünü kendinde bulacaktır. Bu haliyle özellikle küreselleşme-karşıtı/alternatif-küreselleşme hareketleri, kapsayıcılıkları ve çeşitli alanlardan farklı kesimleri bir araya getirmeleri ile belirleyici bir güç olma yoluna girmiştir.

Toplumsal hareketlerin yarattıkları etkiler, mevzi savaşı-manevra savaşı kavramları ile incelenebilecek süreçleri yaratmaktadır. Hareketlerin neo-liberal hegemonya ve onun taşıyıcı kurumlarına karşı geliştirdikleri alternatif cephe -her ne kadar keskin bir bütünlük ve ideolojik tutarlılık sergilemese de- devlet ve parti dışında mücadele aracı arayan kesimler için önem kazanmaktadır. Çünkü toplumsal hareketler, yerleşik sistemin dayattığı sınırların dışında, farklı bir düşünsel ve pratik zeminde küresel mücadeleleri bir araya getirme çabası içindedir. Geçen 10 yılda Sosyal Forum'lar bu çabanın somut göstergeleri olmuşlardır. Toplumsal dönüşümün dayanacağı "common sense"i yaratma çabası olarak görülebilecek bu süreç, kapsayıcı, dayanışmacı ve demokratik değerlere dayanmaktadır. Bunun uzun dönemli bir süreç olması açısından Gramsci, hareketin çerçevesini çizmek için başvurulan bir düşünür haline gelmektedir. Gramsci'nin aydınlar ve partiye verdiği önem, günümüzde aktivistlerin şekillendirdiği toplumsal hareketlerin yaratmak istediği köklü değişimle uyumaktadır. Gramsci'nin belirttiği gibi (2010: 54) "sadece fiziksel bir edim değil, aynı zamanda düşünsel bir edim olan" hatta "fiziksel olmadan daima düşünsel" bir edim olan hareket, sistemle uzlaşmazlık alanlarını çoğaltmak ve bu uzlaşmazlıkları yasal ya da resmi zeminlerin ötesine taşımak zorundadır. Dolayısıyla, toplumsal hareketlerin sürdürdüğü mücadeleler, siyasalın sınırlarını zorlarken kurucu bir güce evrilmektedir. Kendi hayatına dair süreçte söz sahibi olmak isteyen ve kendi müdahalelerini gasp etmek isteyen temsilcilere ödün

vermeyen hareketler, mücadelenin en geniş zeminde sürdürülmesi için sadece bir araç olmaktan çıkarak, yeni siyasetin doğduğu alanlar olmaktadır. Toplumsal dönüşümün sağlanmasıyla kendi bilgisini kuran öznenin kendi iktidarını sağlaması, yöneten-yönetilen ikiliğinin aşılması açısından da kritik önemdedir. Bu sayede Gramsci'nin çizdiği çerçeveye uygun olarak, hegemonyanın kurduğu rıza ilişkilerinin tersine çevrileceği ve toplumsal iktidarın kazanılacağı bir süreç belirecektir.

Stephen Gill'in çalışması (2000), bu tartışmanın belirleyici eksenlerinden biri olmuştur. Gill'e göre Seattle sonrası belirginleşen yeni küresel aktörler, tek bir biçim ya da görünüm olarak addedilemez ancak bunlar neoliberal küreselleşmenin alternatifini yaratmak ve esnek, kapsayıcı, çoğulcu, açık-uçlu bir siyaset yapma etkinliğine uygun siyasal biçim geliştirme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda küresel hareketlerin -Machiavelli'nin "Prens"i ya da Gramsci'nin "modern prens"i gibi- yeni bir siyaset geliştirme gücüyle "postmodern prens" olarak addedilmesi mümkündür. Postmodern prens, "modernist pratiklerin disiplin ve mitlerine karşı çıkışı başlatmış eğilimleri ve özel olarak sermayenin hakimiyeti altındaki küreselleşme projesini yerleştirmeyi amaçlayanlara karşı direnişi kuşatır" (Gill, 2000: 138). Postmodern prens'le kastettiği olgunun postmodern teoride ya da radikal görecelilikte temellenen siyasal bir özne olmadığını belirten Gill, daha çok siyasal öznde bir değişimin öncülüğü olduğunu vurgular. Buna göre serbest ticaretin demokrasiden ayrı görüldüğü, girişimcilerin çıkarının toplumsal çıkara göre üstte tutulduğu, hükümetlerin sermayenin çıkarına demokratik ilkeleri ikincil konuma getirebildiği bir küreselleşme ve neoliberalizm disiplini içinde, büyük sermaye ile demokrasi arasında bir çelişki oluşmaktadır. Hareketlerin temel çıkış noktası olan bu çelişki, demokrasinin ikincilleştirilmesine karşı halkın sözünün yeniden gündeme getirilmesi ile ilgilidir. Postmodern prens potansiyeli içindeki hareketler, yeni bir siyaset biçimi ile söz konusu çelişkinin üstesinden gelme gücündedir (Gill, 2000: 135-137). Diğer bir deyişle, temel çelişki ulus-üstü kurumların dayattığı ekonomik çerçeve ve ona dayalı yaşam tarzı ile kitlelerin bu dayatmaya karşı yürüttükleri muhalif hareketler arasındadır. Postmodern prens, tam da Gramsci'nin toplumsal oluşum olarak nitelediği şekilde, bir süreç ve hareket olarak nitelendirilmelidir. Gündelik hayatımızı ve yaşam tarzımızı etkileyen bu stratejik duruma (fortuna) karşı, yeni etik ve demokratik kurumlar oluşturmak ve pratik biçimler bulmak (virtu) gerekmektedir (Gill, 2000: 137). Bu bağlamda sermayenin hâkimiyeti altındaki küreselleşme projesinin modernist pratiklerine karşı direniş eğilimlerini birleştirecek post-modern prensin temelleri Seattle'daki savaştan bu yana gelişmektedir (Gill, 2000: 138). Bu hareketler, tutarsızlıkları tutarlı bir hale getirmesi gibi, toplumsal, ekonomik, ekolojik ve siyasi her türlü sorunun

birbiriyle temas kurabildiği bir düşünsel zemin yaratmaktadır. Bu zemin yeni bir siyasal ajan/aracı (agency) yaratarak, var olan eşitsizliklerin ve çelişkilerin yerelden küreselle doğru görünür olmasını sağlamaktadır (Gill, 2002: 63). Bu durum, Gramsci'nin siyasal gerçekçiliğine de uygun bir şekilde var olan siyasal sınırları zorlayacaktır ki postmodern prens bu haliyle ilerici güçlerin umut momentini oluşturur (Gill, 2009: 108-109).

III. Küreselleşme Karşısı Harekette Ortak Duyuyu Kurmak

Postmodern prens önerisi, Gramsci'nin tanımlanabilir ve birleşik bir merkezden kaynaklanan modern prensi yerine, kolektif öznenin daha çoğul biçimini yaratan, mücadelelerin çeşitliliğini birleştiren, güçlerin çokluğundan oluşan bir gücü ifade eder. Bu anlamda Gramsci'nin yaptığı praksis vurgusuna yakın bir konum alır. Yeni bir "common sense" yaratma hedefindeki farklı hareketlerin birleşme noktası, sermayenin küreselleşmesini sağlayan ulus-üstü kurumlara karşı, sadece ulusal çerçevede değil, bir eylem ağıyla birlikte tüm alanlarda karşı koymaktır. Bu anlamda karşı-küreselleşme hareketi, bir karşı-hegemonik blok ideolojisini taşımaktadır. Gramsci'nin amacının sadece belirgin bir sınıfın mesajını değil, mümkün olan geniş içerikteki karşı-hegemonyayı başarılı bir şekilde kurmak ve onun ideolojisini yaymak olduğunu belirten Butko (2006: 101) açısından, hareketler ulus-üstü hale geldikçe bu hegemonya güçlenecektir. Dünya Sosyal Forumu (DSF), bu karşı-hegemonya kurma sürecinin bileşenlerini bir araya getirdiği için özel önem gösterilmesi gereken bir süreçtir. Sosyal Forum mantığı eski tür yukarıdan yürütülen siyasetin yerine tabandan yürütülen mücadelelerin işbirliğine dayanmaktadır. Buna göre Sosyal Forum, hiyerarşik olmayan, gücün tek elde toplanmadığı, katılımcı ve karar vermede konsensusa dayalı bir öz-örgütlenme; diğerleri üzerinde iktidar sağlamayan bir temsil; dışlayıcılık değil yaygınlaşmak; çeşitliliği ve farklılığı yansıtmak; kapalı kapılar ardında değil kamuya açık alanda toplanmak; mücadelelerin kendi tarihi ve tanıklarının kayda geçmesine önem vermek gibi temel değerlere dayanır (Ferreria, 2006: 11-25). DSF ile başlayan süreç, "gerçekliğin ortak bir yorumunu yapan" toplumsal hareketlerin (Della Porta vd., 2006: 30) kurucu gücünü belirginleştirirken, bu gücün taşıyıcısı toplumsal öznelerin bir araya gelmesini, güçlerini birleştirmesini ve yeni stratejiler geliştirmesini hedeflemektedir. Diğer bir deyişle, aşağıdan küreselleşme hareketi yeni bir aidiyet ve ortak duyu geliştirme noktasında mevzi savaşı yürütmektedir. Hareketin içindeki özneler, gündelik hayatlarında söz sahibi olarak kurdukları kendi alanlarını diğer alanlarla eklemlenerek yerleşik hegemonyanın karşısında bir güç oluşturmaya çalışmaktadır.

Ancak Sosyal forumlar aracılığı ile belirginleşen yatay hiyerarşi içinde çeşitlilik, farklılık ve “tek bir hayır, pek çok evet” birlikteliği, ortak siyasal strateji üretme konusunda aynı gücü gösterememektedir. Matthew Stephen’ın (2009) ifade ettiği gibi, ideolojik zeminde ortaklaşamamaya dayanan bu eksiklik Gramsciye kavramların bu harekette uygulanmasını zorlaştırmaktadır. Stephen (2009: 492-493), öznelerin çoğulluğunu ve çeşitliliğini sağlasa da bunları ortak bir bilince yönlendiremeyen hareketin, eskinin yerine nasıl bir kurucu moment geliştireceğinin belirsiz olduğunu belirtir. DSF gibi siyasal öznelerin strateji geliştirme ve bir tavır almadaki eksikliği onların Prens olmasının önündeki engeldir. Bu görüşe göre, DSF’nin bir açık alan olarak fikirlerin paylaşılması ve tek bir organ olarak karar alma ve uygulama mekanizmasının olmaması, yaşanan krizlere karşı DSF’nin etkisini azaltmaktadır.

Bu yöndeki kapsamlı bir eleştiri Sanbonmatsu’dan (2004) gelmiştir. Sanbonmatsu (2004: 25), “küreselleşme karşıtı hareketin postmodern prensin maddi ve tarihsel temellerinden biri olduğu konusunda” Gill’e katılsa da “farklı hareketlerin kaynaşmasına yol açacak bir pratikten yana” olduğunu belirtmektedir. Yeni bir bütüncül bilgi kuramına ihtiyaç duyulduğunu vurgulayan Sanbonmatsu için postmodern prens ve yeni toplumsal hareketlerden kaynaklanan tartışmalarda strateji eksikliği öne çıkmaktadır. Ona göre herhangi bir siyasal mücadelede önderlik şarttır ve her hareket öyle veya böyle kendi önderliği geliştirir (Sanbonmatsu, 2004: 191-206). Önemli olan parça ile bütün arasında diyalektik bir ilişki kurarak normatif bir bütüne ışık tutmaktır. Postmodern prens de içinde farklı parçaları birleştirebilen, her birinin veya tamamının karşı karşıya kaldığı şeyleri gösterebilen bir bütün olmalıdır (Sanbonmatsu, 2004: 269, 289). Dolayısıyla bu açıdan, her hareketin kendi farklılığını koruduğu Sosyal Forum süreci postmodern prens olma ihtimalini taşımamaktadır. Benzer bir görüşe göre de Sanbonmatsu’nun yorumu, “dönüştürücü toplumsal iradenin oluşturulması çabasında” Gramsci’nin bütünsel-ilişkisel yöntemine yakın görünürken, diğerleri çoğulcu yaklaşımla bu yöntemden ayrılmış görünür (Ataay-Kalfa, 2008: 46).

McNally ise (2009), alternatif küreselleşme hareketinin ulus-ötesi vurgularını eleştirir ve bu hareketleri Gramsci açısından ele alabilmek için, öncelikle Gramsci’nin vurguladığı ulusal-halkçı iradeyi sağlaması gerektiğinin altını çizer. Ona göre hareketler var olan düzene karşı yeni bir düşünsel çizgi geliştirip eklenmeleri güçlendirse de, uluslararası bir dayanışmanın koşulu, yerel düzeyde geliştirilecek bir iradenin varlığına bağlıdır. Ancak küreselleşme hareketi, ulusal düzeydeki parti ve sendikaların (eski) siyasetine karşı yeni bir siyaset geliştirirken, Gramsci’nin öngördüğü bu iradeyi ortaya koyamadığını savunur. Bu bağlamda söz

konusu hareket, Gramsci'nin ulusal ve uluslararası mücadelede gösterdiği ikiliyi vurguyu gösteremez; uluslar arası düzeyde kurduğu ağa karşı ulusal düzeyde politikaları etkileyecek durumda ve hedefte değildir (Nally, 2009: 70-75). Schwarzmantel da (2009: 88-90), hareketlerin Gramsci'nin perspektifinden sadece parlamenter düzeni değil, temsil mekanizmasını sorun haline getirerek demokratik düzenin meşruiyetini sorguladıklarını ve yöneten-yönetilen arasındaki ayrımı azalttıkça liberal-demokrasinin dönüşümü için bir zemin hazırladıklarını söyler. Ancak DSF türü gevşek yapılu oluşumlar, Gramsci'nin öngördüğü merkezi bir özne olarak radikal bir dönüşüm için işlev göremezler; bunun yerine daha farklı kurumsal araçlar bulunmalıdır (Schwarzmantel, 2009: 89).

Ancak sorun tam da tek bir eksenin belirlemeciliğini öngören modernist bütünlük algısı ile ilgilidir. Yeni toplumsal hareketlerin köklerinde olan modernizmi sorgulama düşüncesi, 2000'li yıllarla birlikte yeni bir biçim almıştır. Tormey (2006: 217), bu durumu "liderlik, yön ve örgüt" temelli "dikey ilişkiye dayanan çoğunluk mantığı"na karşı "azınlık mantığı siyaseti"nin yerleşmesi olarak nitelendirir. Belirgin avantaj ve dezavantajlarıyla azınlık mantığının amacı, "neoliberal versiyondan farklı muhtemel *dünyaları* inşa etmektir" (Tormey, 2006: 236-240). Bu noktada siyasal olanın tek bir çizgide ve belirgin bir stratejide ilerlemesi yerine, birlikte öğrenilecek bir süreçte gelişmesi arasında bir ayrım gerektiği vurgulanmalıdır. Postmodern prens, zamanın ruhuna uygun olarak dışarıda bırakarak ilerleyen değil, gelişerek genişleyen bir döngüde kendini var kılmaktadır.

Bu noktada yeni siyasal öznelerin eskinin disiplin-strateji ve öncülük tartışmaları içerisinde şekillendiğinin, ancak Seattle'da başlayan süreçle birlikte DSF gibi yatay eksenli hareketlerin bu siyasal pratiğe karşı olduklarının altını çizmek gereklidir. Dönüşümün yaşanacağı araçlar ve kurumlar, sadece şekli bir dönüşümü değil düşünsel bir farklılaşmayı da yansıtmalıdır. Bu durum, yeni toplumsal hareketler çerçevesinde ve özel olarak DSF ekseninde tartışılan konuların sadece teknik-stratejik bir işbirliği olmasından değil epistemolojik boyutunun varlığından kaynaklanmaktadır (Santos, 2006: 13). Küresel bir toplumsal hareket, küresel aidiyetlerin, geleneksel olmayan eylem biçimlerinin ve örgütsel ağların üzerinde yükselirken yeni bir güzergâh belirlemektedir. Bu süreç, harekete geçenlerin yeni aidiyetler kurduğu ve karşı oldukları düşmanı tanımladıkları, var olan örgütsel yapıları eleştirerek yeni katılım ve eylem biçimleri geliştirdikleri, enformel ağların ve üyelik dışındaki bağlılık biçimlerinin geliştiği geniş tabanlı bir süreçtir (Tarrow-della Porta, 2005: 18-20).

Bu bağlamda toplumsal hareketlerin Gramsci'nin kavramlarına dayanarak, yeni bir hegemonik blok kurması onların kamusal taleplerini birbiriyle eklememesine bağlıdır. Hardt ve Negri'ye göre de (2011: 337) hareketlerin dayandığı “alter modernite, ortak var oluş ve tekillikler çokluğu arasındaki etkileşimi temel aldığı için devrimin gerçek alanıdır”. İsyân ve devrim sürecinde yeni kurumlar yaratmak, ortak varoluş alanlarını çoğalttıkça yeni öznelerin kendiliğinden geliştireceği bir süreç olacaktır. Artık kurumlar özneleri değil, mücadelenin içinde öz-dönüşüm sürecindeki özneler kurumları belirleyecektir (Hardt-Negri, 2011: 349-350). Bu bağlamda toplumsal hareketlerin siyasal olanda yarattığı kırılma ve akışkanlık, yeni bir dünya görüşü oluşturma yolunda özneleri doğrudan etkilerken, kendi alanlarını kuran kimlikler sadece bu alanla sınırlı kalmaz ve toplumsal dönüşümün taşıyıcısı olurlar. Bu süreç, Gramsci'nin öngördüğü vatandaşların eğitimi ve mevzi savaşının düşünsel ve ahlaki dönüşümüyle büyük oranda örtüşmektedir. Yeni toplumsal hareketlerin açtığı yeni mevziler, yaşamsal olanın içeriden bir mücadeleyle dönüşümünü öngörürken hareketlerde rol alan öznelerin demokratik düzendeki kontrollerini artırmak düşüncesindedir. Sistemin sınırlarını zorlayan bu mücadeleler, küreselleşme gibi tek bir hatta ilerletilmek istenen ve temsili kurumları dahi devre dışı bırakan işleyişe karşı direnmek ve onu yeni bir hatta yerleştirmek çabasıdır.

Sonuç

Toplumsal hareketlerin siyasal olanı dönüştürücü gücü, farklı adlandırmaları beraberinde getirmektedir. Gramsci'nin kavramlarının çoğulcu bir yorum içerisinde yeniden ele alınması ve bunun toplumsal hareketlerin son dönemlerde artan etkili rolleriyle eşleştirilmesi, güncel tartışmalardan biridir. “Postmodern prens” tanımı da bu süreçte ortaya çıkmıştır. Gramsci, kişisel yetenekleriyle siyaseti yönetecek prensin yerine toplumsal bir oluşumu simgeleyen modern prens olarak partiyi adres göstermişti. 2000'li yıllarda toplumsal mücadelenin yeni bir biçime bürünmesiyle birlikte bu organizasyon, postmodern takısını almıştır. Postmodernite üzerine uzlaşmanın olmadığı bir çerçevede, bu adlandırmanın doğruluğu tabii ki tartışmalıdır. Ancak 1980'lerin sonundan beri toplumsal hareketlerin kadın hakları, çevre sorunları, tanınma pratikleri, kültürel ve siyasal haklar üzerinden yürüttüğü mücadeleler, siyasal olanın tek bir ekseninde değil tersine gündelik hayatın dolayısıyla anlaşılacak çatışmalı bir süreç olduğunu ortaya koymaktadır. Bu süreç, kendi hayatı üzerinde söz sahibi bireylerin, egemen düzenin kurduğu hegemonyayı sorgular hale gelmesinin bir göstergesidir. Bugün dünyanın her yerinde yerel, bölgesel ya da daha geniş düzlemlerde ekonomik ve sosyal krizlere karşı dirençler ortaya konmaktadır. Bu dirençlerin, tutarlı ve anlamlı bir bütün olarak

adlandırılması zor görünmektedir. Mücadelelerin tek bir sabit ekseninde toplanması yerine, bunların eklenerek çoğaltılması daha stratejik görünmektedir. Gramsci'nin çizdiği çerçevede olduğu gibi, siyasal ittifakların bir araya gelme gücü devrimci bir süreci kurmanın önünü açacaktır. Hegemonun gücünü sarsacak ve kurduğu siyasi bloku parçalayacak müdahaleler farklı kesimlerin işbirliğine, eylem kapasitesini artırmasına bağlıdır. Toplumsal hareketler, bu yönde bir güce sahiptir.

Gramsci'nin verili siyasal teoriyle sınırlı kalmak istememesi ve bilgi ile iktidarı birbirine yaklaştıran düşüncesi, pratik mücadelenin önemini artırmaktadır. Devrimci mücadeleyi sadece iktidar meselesi değil düşünsel bir dönüşümle ele alması, 2000'li yıllarda etkisini sürdürmektedir. Gramsci'nin kavramları toplumsal hareketlere rehber olabilecek potansiyeldedir. Ezilenler arası işbirliği, toplumsal mücadelenin dayanacağı pratik işbirliği, yeni bir ortak varoluşa yönelecek felsefi bir dönüşüm ve bunların aracısı olarak aydınların rolüne yönelik analizler, sivil toplumun parçalı bir yapı olarak belirdiği günümüzde toplumsal hareketler aracılığı ile hayata geçirilmektedir. Kurumsal olanın yukarıdan bir yönlendirmeyle değil tabandan gelişen demokratik mücadelelerle belirlenme eğiliminde olduğu bu süreçte, kurumlar değil hareketler siyasal bilincin kurulmasında belirleyici olmaya başlamıştır. Neo-liberal hegemonyanın çerçevesini çizdiği küreselleşmeye ve onun taşıyıcısı kurumlara karşı bir direnç söz konusudur. Kendi pratiklerine dayanan karşı-küreselleşme hareketleri, dışarıdan dayatılmış bu çerçevenin sınırlarını zorlayarak kendi alanlarını diğer bir deyişle kendi hegemonik bloğunu değil bloklarını kurmaktadır. Bunların koordinasyon içerisinde iş ve eylem birliğini geliştirmeleri, yine hareketlerin eylemleriyle şekillenecektir. Gramsci'nin tabiriyle, hareketler hem öğretmen hem öğrenci olarak küreselleşme çağında toplumsal dönüşümün belirleyicisi olacaktır.

Gramsci'nin öngördüğü düşünsel ve ahlaki dönüşüm için mevzi savaşının uzun erimli bir mücadeleyle sivil toplum katmanını kuşatacak şekilde sürmesi, yeni nesil toplumsal hareketlerin yürüttüğü mücadelelerle örtüşmektedir. Son dönemlerde dünyanın çeşitli yerlerinde sürdürülen eylemler ve protestolar, yerleşik hegemonyanın karşısında geliştirilmek istenen yeni bir direncin parçalarını oluşturmaktadır. Bu eylemlerin gün geçtikçe artması, birbiriyle temas kurar hale gelmesi karşı-hegemonya kurma sürecinin adımları olarak görülebilir. Kitlelerin kendi hayatları üzerinde söz sahibi olacağı düşünsel ve siyasal dönüşüm, onların pratik mücadelelerinin eseri olacaktır. Bu süreçte örgütlerin ve aydınların sadece öncülüğü değil, bu hareketlere sunduğu destek önem kazanmaktadır. Kitlelerin bilgisi ve dünyasıyla temas kuramayan bir öncülük isteği, hareketlerin başarısını sınırlamaktadır. Toplumsal hareketlerin ikincil konumda bırakılarak kurumların

belirleyiciliğinde ısrarcı olmak, hızla akan ve yeniden üretilen genel geçer bilginin karşısında mücadelenin kendi bilgisini üretememek sıkıntısına neden olacaktır.

Hareketlerin tutarlı bir ideolojik çerçeveye sahip olmaması, tek bir stratejide uzlaşamamaları bu mücadelelerin önemini azaltmaz. Tersine son on yılda olduğu gibi Sosyal Forumlar ve benzeri oluşumlarla, bu hareketlerin temas kurma ve karşı-hegemonya oluşturma iradeleri olduğu görülmektedir. Bu iradenin devrimci dönüşüme olanak sağlaması, devrim düşüncesinin ne olduğu ve nasıl algılandığı ile de ilgilidir. Toplumsal hareketler, devrim sürecini tek bir hatta, bir ülke ya da siyasal iktidara değil daha geniş bir mücadeleye bağlamaktadır. Bu açıdan postmodern prens olarak adlandırılmak, onları yeni bir siyasal aracı olarak belirginleştirse de görevlerini merkezileştirmez; bunun yerine dönüştürücü çabanın çoğaltılmasını sağlar. Hareketlerin kendi alanlarında kuracakları kolektif iradelerin devrimci bir dönüşüme evrilmesi, bu çoğul çabaların birbiriyle temas kurduğu alanların artması ile mümkün olacaktır.

KAYNAKÇA

ATAAY, Faruk; KALFA, Ceren (2008) “‘Modern Prens’ten ‘Post-Modern Prens’e: Gramsci’nin Siyasal Parti Kuramı Üzerine”, *Akdeniz İİBF Dergisi*, 15: 26-49.

BOGGS, Carl (1984) *Two Revolutions: Antonio Gramsci and the Dilemmas of Western Marxism*, Boston: South and Press.

BUTKO, Thomas J. (2006) “Gramsci and the ‘Anti-Globalization’ Movement: Think Before You Act”, *Socialism and Democracy*, 20 (2): 79-102.

COX, Robert W. (1999) “Civil Society at the Turn of the Millenium: Prospects for an Alternative World Order”, *Review of International Studies*, 25: 3-28.

CROSSLEY, Nick (2002) *Making Sense of Social Movements*, Buckingham: Open University Press.

Della PORTA, Donatella; ANDRETTA, Massimiliano; MOSCA, Lorenzo; REITER, Herbert (2006) *Globalization From Below: Transnational Activist and Protest Networks*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

EAGLETON, Terry (1996) *İdeoloji*, çev. Mutlalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

FERREIRA, Francisco Whitaker (2006) *Towards a New Politics: What Future for the World Social Forum*, Delhi: Vasudhaiva Kutumbakam Publication Limited.

FONTANA, Benedetto (1993) *Hegemony and Power: On the Relation Between Gramsci and Machiavelli*, Minneapolis: University of Minnesota Press.

FORGACS, David (haz.) (2010) *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935*, çev. İbrahim Yıldız, Ankara: Dipnot.

GILL, Stephen (2000) “Toward a Postmodern Prince? The Battle in Seattle as a Moment in the New Politics of Globalization”, *Millenium: Journal of International Studies*, 29 (1): 131-140.

GILL, S. (2002) “Constitutionalizing Inequality and the Clash of Globalizations”, *International Studies Review*, 4 (2): 47-65.

GILL, S. (2009) “Pessimism of Intelligence, Optimism of Will: Reflections on Political Agency in the Age of ‘Empire’”, Joseph Francese (ed.), *Perspectives on Gramsci: Politics, Culture and Social Theory* içinde, New York: Routledge, 97-109.

GRAMSCI, Antonio (2010) *Gramsci Kitabı: Seçme Yazılar 1916-1935*, David Forgacs (haz.), çev. İbrahim Yıldız, Ankara: Dipnot.

HARDT, Michael; NEGRI, Antonio (2011) *Ortak Zenginlik*, çev. Eflâ-Bariş Yıldırım, İstanbul: Ayrıntı.

JOHNSTON, Hank; LARANA, Enrique; GUSFIELD, Joseph (1994) “Identities, Grievances and New Social Movements”, *New Social Movements – From Ideology to Identity*, Philadelphia: Temple University Press.

JURIS, Jeffrey S. (2008) *Networking Futures: The Movements Against Corporate Globalization*, Duke University Press.

LACLAU, Ernesto; MOUFFE, Chantal (1985) *Hegemony and Socialist Strategy: Towards a Radical Democratic Politics*, London: Verso.

LIGUORI, Guido (2009) “Common Sense in Gramsci”, Joseph Francese (ed.), *Perspectives on Gramsci: Politics, Culture and Social Theory* içinde, New York: Routledge, 122-133.

McNALLY, Mark (2009) “Gramsci’s Internationalism, The National-Popular and the Alternative Globalisation Movement”, Mark McNally-John Schwarzmantel (ed.), *Gramsci and Global Politics: Hegemony and Resistance* içinde, New York: Routledge, 58-75.

MORERA, Esteve (2011) “Gramsci’s Critical Modernity”, Marcus E. Green (ed.), *Rethinking Gramsci* içinde, New York: Routledge, 238-265.

MORTON, Adam David (2003) “Historicizing Gramsci: Situating Ideas in and Beyond Their Context”, *Review of International Political Economy*, 10 (1): 118-146.

ÖZTÜRK, Armağan (2011) “Özne-Nesne Diyalektiğinde Gramsci Uğrağı: Praxis Felsefesi Nereye Doğru?”, Hilal Onur İnce (ed.), *Günümüzde Yeni Siyasal Yaklaşımlar* içinde, İstanbul: Doğu-Batı, 255-310

PORTELLI, Hugues (1982) *Gramsci ve Tarihsel Blok*, çev. Kenan Somer, Ankara: Savaş.

SANBONMATSU, John (2004) *Postmodern Prens: Eleştirel Kuram, Sol Strateji ve Yeni Bir Siyasal Öznenin Oluşumu*, çev. Emre Ergüven, İstanbul: Bağlam.

SANTOS, Boaventura De Sousa (2006) *The Rise of the Global Left: World Social Forum and Beyond*, Zed Books.

SASSOON, Anne S. (1980) *Gramsci's Politics*, London: Croom Helm.

SASSOON, Anne S. (1986) "The People, Intellectuals, Specialized Knowledge", *boundary 2*, 14 (3): 137-168.

SCHWARZMANTEL, John (2009) "Gramsci and the Problem of Political Agency", Mark McNally-John Schwarzmantel (ed.), *Gramsci and Global Politics: Hegemony and Resistance* içinde, New York: Routledge: 79-93.

SCOTT, Alan (1990) *Ideology and the New Social Movements*, London: Routledge.

STARR, Amory (2005) *Global Revolt: A Guide to Movements Against Globalization*, Zed Books.

STEPHEN, Matthew D. (2009) "Alter-Globalism as Counter-Hegemony: Evaluating the 'Postmodern Prince'", *Globalizations*, 6 (4): 483-498.

TARROW, Sydney; DELLA PORTA, Donatella (2005) "Conclusion: 'Globalization', Complex Internationalism, and Transnational Contention", Donatella della Porta-Sydney Tarrow (ed.), *Transnational Protest and Global Activism* içinde, Rowman & Littlefield Publishers, 227-245.

THOMAS, Peter D. (2009) *The Gramscian Moment: Philosophy, Hegemony and Marxism*, Leiden: Brill.

TORMEY, Simon (2006) *Yeni Başlayanlar İçin Anti-Kapitalizm*, çev. Ümit Aydoğmuş, İstanbul: Everest.

YETİŞ, Mehmet (2002) "Gramsci ve Aydınlar", *Mülkiye*, 236, 217-245.